

Tekst: Mieke Deltomme

Omslag: Mieke Deltomme,

St-Cuthberts Cemetery Edinburgh

Foto's: Mieke Deltomme en Prixabay

Eerste druk: 2020

Tweede druk: 2020

ISBN: 9789464053326

Copyright © 2020 Mieke Deltomme

Doodgewoontes en grafsymboliek

ISBN: 9789464058413

Uitgeverij Brave New Books, NI

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van druk
fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke
andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de auteur.

Doodgewoontes en grafsymbolen

Mieke Deltomme

Inhoudstafel

Dankwoord	9
Hoe het begon	11
Afscheid van onze dierbaren	15
Afscheid nemen doorheen de tijd	15
Van crematie tot begraven	23
Handen wassen verplicht	31
Een gillend lijk!	37
Van plezierhof naar kerkhof	53
Knekelhuis	75
 I. Doodgewoontes	 83
Doodgewoontes	87
Daar gaat de ziel	87
Verluiden van de klok	98
Doodslantaarn	100
Wassen	101
Een bedje vol met stro	104
Feest rond de kist	108

Een kaars	111
De lijkstoet	112
Rouwmaaltijden	115
Dansen met de Dood	125
Een straf van God	125
De dodendans	134
De drie Levenden en de drie Doden	144
Vanitas	146
Mensen beenderen als medicijn	150
De beendervrouw	150
Kleuren van de dood	162
Zwart	170
Wit	171
Rood	172

II. Grafsymbolen	180
Belang van symbolen op graven	186
Het kruis als grafsymbool	192
Het kruis met de lijdende Jezus	193
Het leeg kruis	198

Het anker	200
Het Keltisch kruis	202
De Davidster	203
Het anker, hart en kruis	203
Symbolen van de vergankelijkheid	208
Lange dijbeenderen en het doodshoofd	208
Zandloper en zeis	212
Licht en vuur	222
Kaars	222
Olielamp	223
Toorts	223
Vuur	224
Zon	225
Bloemen en planten	230
Dieren en figuren	240
Voorwerpen en vormen	250
Bogen	251
Zuil en afgebroken zuil	253
Cirkel	255
Bazuin	256

Het glas	259
Handen	260
Hart	260
Obelisk	260
Pijl	265
Ring	266
Urn en geluierde urn	266
Literatuurlijst	272

Dankwoord

Dit boek zou nooit tot stand zijn gekomen zonder de vele steun, bemoedigende woorden en het geloof in mijn kunnen.

In de eerste plaats denk ik hierbij aan mijn kinderen, Aico en Jarne Lauwereins. Ze moedigden me aan, geloofden in me en stimuleerden me om door te zetten. Dit is een zeer waardevol geschenk.

Ook Dirk Deltomme en Lieve Demeyere, mijn ouders, speelden een heel belangrijke rol in de totstandkoming van dit boek. Dankzij mijn vader kreeg ik de microbe voor geschiedenis mee en dankzij mijn moeder kreeg ik de gave mee om dromen waar te maken.

Anderzijds wil ik nog een speciale dankjewel zeggen aan Birgit Verbeke. Ze is niet alleen mijn beste vriendin, ze stimuleert me om mijn dromen verder te realiseren en gelooft in mij. Ook wil ik Wim Vermandere bedanken, mede door hem overwon ik stap per stap mijn onzekerheid om dit boek te schrijven.

Dankzij mijn zus, Veerle Deltomme, maakte ik de reis naar Edinburgh, de grondslag van dit boek. Zonder haar zou dit boek niet tot stand zijn gekomen.

Wannes verdient hier zeker ook een bijzondere dankjewel. Hem wil ik bedanken voor het gidsen, het stimuleren en het realiseren van mijn dromen.

Hoe het begon

Waar de fascinatie voor de dood begon weet ik niet. Het is er altijd geweest, ook toen ik kind was. Begrijp me niet verkeerd, ik was bang voor het onvermijdelijke einde, bang voor de Dood, bang voor de man met de zeis. Maar, terwijl ik me hem vol huivering voorstelde had ik ook een zeker ontzag. Hij stapte traag, doelbewust en vol zelfvertrouwen op zijn slachtoffers af, hief zijn zeis en met een enkele zwaai verbrak hij hun levensdraad.

‘Wat is er na de dood?’ liet me als jonge tiener niet los. Waadde je als dode in het donker of was er ook licht, liep je alleen of maakte je al snel nieuwe vrienden, kon je een volgend leven uitkiezen, zag je het verdriet van je familie en iedereen die je had achtergelaten, ... ? Het doorkruiste dagelijks mijn gedachten en heel dikwijls was het verlangen naar die antwoorden zo groot dat ik uitkeek naar het definitieve einde. Niet omdat ik niet meer leven

wilde, wel uit nieuwsgierigheid, want dan zou ik eindelijk weten wat er is na de dood.

Gelukkig ontgroeide ik deze bizarre vraagstukken en verlangens... Alhoewel, ik werd rouwtherapeute, schreef begrafenissen en richtte Rouw en verlies Vlaanderen op.

Toch kwam de grote verandering twee jaar geleden. Ik ging met mijn zus naar Edinburgh. Onze eerste reis samen. Ik voelde dat het mijn leven zou veranderen alleen wist ik niet op welke manier.... We beklommen Arthur's Seat, bezochten St-Giles Cathedral -tweemaal, want de eerste keer werden we min of meer buiten gezet. Tja, het beoefenen van de geheime meetkunde en kathedralen uitmeten gaan nu eenmaal niet zo goed samen- en we liepen de Royal Mile af. Ook Edinburgh Castle stond op ons verlanglijstje. Maar die dag lukte het ons niet. We arriveerden te dicht bij sluitingstijd. Jammer, we konden het niet meer bezoeken. Mijn zus stelde voor om naar St-John's church te gaan. Kost wat kost wilde ze er naartoe. Vraag me nog steeds niet waarom maar als je met twee op reis gaat dan doe je water bij de wijn. Dus we daalden de trapjes van Lawn Market af naar Johnston Terrace en lieten zo Edinburgh Castle op onze rechterkant achter ons. Het begon donker te worden en ik had echt geen zin om nog langer op stap te gaan. Het was herfst, koud, donker én we hadden er al ongeveer 18 kilometer opzitten. Ik wilde naar de hotelkamer en me onderdompelen in een warm en deugddoend bad.

En toen. Op weg naar St-John's church. We liepen de brug over en iets in de diepte trok mijn aandacht, het

dwong me naar beneden te kijken en daar zag ik hét: zwak flikkerende lichtjes in oude verroeste lantaarns, scheve met mos bedekte graven, kronkelende overwoekerde paadjes, treurwilgen met afhangende takken. Overdonderd, een gevoel van thuiskomen, ontzag, angst, opwindend... mijn hart bonkte van verroering, net zoals het doet wanneer je eindelijk vindt waar je zo lang naar zoekt. Ik daalde de kapotte trap af en ging door de aftandse klapperende ijzeren poort en liep - niet helemaal op mijn gemak - het verlaten en donker kerkhof op. Ik kon mijn ogen niet geloven bij het zien van al dat moois; de serene oude graven elk een uniek verhaal vertellend. En plots hield ik als verstomd halt voor een graf. Ik stond oog in oog met de afbeelding van een doodshoofd. Dit kon toch niet? Een doodshoofd op een zerk? Ik draaide me een kwinkslag naar links, dan naar rechts en uiteindelijk draaide ik me helemaal om. Overal waar ik keek zag ik doodshoofden en beenderen op de graven... Wat had dit te betekenen?

We bezochten nog Saint-Johns church maar mijn gedachten waren er al lang niet meer bij, ze dwaalden steeds af naar die bijzondere plaats, Saint-Cuthberts cemetery. Ik moest en zou weten wat die doodshoofden en beenderen op de graven betekenden...

Afscheid van onze dierbaren

Afscheid nemen doorheen de tijd

Waardig afscheid nemen, je dierbare eren en hem een laatste rustplaats schenken is van alle tijden. We deden het altijd, en we zullen het altijd blijven doen. Zelfs honderdduizend jaar geleden wordt een dierbare met veel zorg begraven; de nabestaanden zoeken een mooie en gepaste begraafplaats uit en ze wordt versierd met allerlei kostbaarheden zoals geweien van herten, skeletten van mammoets of kransen gemaakt uit schelpen of tanden van everzwijnen. Deze laatste rustplaats vertelt hoe groot het verdriet is om zonder hem of haar verder te gaan. Soms schildert men de dode in het rood, de kleur van bloed en leven. Bloed stroomt door de aderen en bloed is het deken waarin een baby op de wereld komt. Door de overledene rood te schilderen denkt men dat hij verder zal

leven daarom worden ook kettingen en amuletten meegegeven, ze zijn gemaakt uit schelpen en takken en dienen als geluksbrengers voor aan de overzijde¹. Ook het geloof in een leven na de dood is van alle culturen en tijden. Daarom zijn bepaalde rituelen ook zo belangrijk. Men doet er alles aan om de overgang van het leven naar het dodenrijk zo veilig en vlot mogelijk te laten verlopen. Zo begraaft men in de bronstijd (3200 VC – 500 VC) een dode met veel zorg in grafheuvels, tumuli of hunebedden. Het is een speciale begraafplaats, de grafheuvel is het hart van de samenleving en maakt deel uit van het leven van alle dag. Leven en dood gaan er in elkaar over. Zo grazen koeien op grafheuvels en doen akkers zich tegoed aan het water dat van de hoger gelegen grafheuvels naar beneden stroomt. Via ondiepe slootjes gegraven uit klei, aarde, steen of zelfs hout wordt een drainagesysteem voor de akkerbouw gebouwd. De grafheuvels voorzien zo mee in de watervoorziening voor de akkerbouw en zijn letterlijk onderdeel van het land en het leven in de gemeenschap. Grafheuvels zorgen voor een gevoel van verbondenheid met diegene die het eeuwige rijk betreedt. Zo zijn deze begraafplaatsen bedekt met zoden van stukjes land die de overledene zijn hele leven lang heeft bewerkt. Samen zijn ze weer één en samen gaan ze terug naar moederaarde.

De mens in de bronstijd draagt dus zorg voor hun doden; de gewone mens wordt bijgezet in de grafheuvel en de invloedrijke zoals het stamhoofd krijgt een boomkist, een

¹ <https://www.heemkundekringachel.be/index.php/teksten-uit-het-archief-1999-2005/82-de-doden-werden-altijd-waardig-begraven>

stenenkist of grafkist afhankelijk van het beschikbare materiaal. In de bronstijd leeft men nauw samen met de natuur. Landbouw, visvangst en veeteelt zijn heel belangrijk. Het is dan ook niet verwonderlijk dat mannen, dieren en het ploegen van het akkerland, jacht en rituelen worden afgebeeld als rotsschildering in de grafheuvels. Vrouwen daarentegen worden zelden afgebeeld en kinderen al helemaal niet.

Tot op de dag van vandaag zijn er zo'n duizend grafheuvels gevonden bij ons in de buurt, zoals in de Kempen, West- en Oost-Vlaanderen. Jammer genoeg zijn deze heuvels niet meer intact. Doorheen de tijd zijn ze onbewust vernield. Enerzijds doordat ze plaats moesten ruimen voor woningen of gebouwen, anderzijds door landbouwers tijdens het bewerken van het land. Meestal weet men niet af van de grafheuvels net zoals ook de toevallige passant zich meestal geen vragen stelt bij het zien van een metershoge bult midden op een stuk land. Gegarandeerd ligt daar een grafheuvel.

Komen we wat dichterbij in de tijd dan zien we dat ook onze voorvaders, de oude Germanen, hun doden met veel eerbied begraven. Ze zorgen voor een waardig afscheid en een goede reis naar het hiernamaals. Net zoals de mensen uit de bronstijd leven ook de oude Germanen dicht bij de natuur en speelt de natuur een belangrijke rol in het leven en dood, zoals bij het afscheidsritueel. Zo wordt het lichaam van de dode op de linkerzijde gelegd terwijl het gezicht naar het oosten kijkt, de richting van de opgaande zon, maar soms is ook het gezicht naar het westen gepositioneerd, de richting waar

de zon ondergaat. De zon dat leven herbergt is dus heel belangrijk in hun cultuur. Het lichaam wordt op een baar gelegd, een uitgeholde boomstam. Het is zwaar werk om dit te maken en het is dan ook een echte mannentaak. Eerst zoekt men een geschikte boom, de stam moet minstens even groot zijn als de overledene en dik genoeg om hem in te leggen. Daarna wordt de boom omgekapt, in twee gespleten en uitgehold. De bast wordt, niet altijd maar het komt wel voor, geschaafd tot alle splinters en ruwe delen glad zijn. Het oppervlak is nu klaar om allerlei symbolen en inscripties aan te brengen. De afbeeldingen vertellen het verhaal van de overledene en wensen hem alle geluk en strekte toe in het eeuwige leven. Vervolgens wordt het lijk in de uitgeholde boomstam gelegd, hoe het dan verder gaat hangt af van waar de gemeenschap zich bevindt. Het rijk van de oud Germanen is zeer uitgebreid er zijn dan ook een aantal verschillen in afscheidsritueel. Woont de gemeenschap aan zee of aan de rivier, dan wordt de dode het zilte nat of stroomopwaarts geduwd en nemen de golven hem mee naar het eeuwige leven. Leeft de gemeenschap in een bosrijk gebied dan wordt het lijk met lijkbare verbrand.

Na verloop van tijd duiken, terug afhankelijk van de streek waar men woont, boomstamkisten en stenen kisten op. Ze hebben veel weg van de sarcofagen en zijn breed aan de schouders en smal aan het voet- en hoofdeind. En ook hier zijn de kisten versierd met allerlei symbolen en inscripties. Maar, laat ons eerlijk zijn, enkel vorsten en hoogwaardigheidsbekleders kunnen zich een dergelijke kist veroorloven. In de streek van Normandië en

Bourgondië overheersen de houten sarcofagen en in andere streken duiken de stenen sarcofagen op, ook wel stolpen genoemd. Het zijn niet meer dan grote stenen die rond het lijk worden geplaatst, het graf wordt 'afgesloten' met een grote steen. Nog later, vanaf de twaalfde eeuw, worden de stenen gemetseld. Vanaf de vijftiende eeuw kunnen ook steeds meer gewone burgers zich een kist permitteren, ze is van hout en is - op z'n zachtst gezegd - allesbehalve van goede kwaliteit. Zo gebeurt het meer wel dan niet dat de kist het begeeft en het lijk op de grond valt. En dan nog meestal op de trap naar de kerk voor de uitvaartdienst. De kist wordt net voor de trappen van de kar gehaald om naar binnen gedragen te worden, de kist wordt niet meer goed ondersteund en bezwijkt onder het gewicht van het lijk. Stad Gent is deze wantoestanden beu en legt maatregelen op. Zo moet het hout van de kist minimum een halve duim dik zijn, dit is 1,35 centimeter, dik genoeg om het gewicht van het lijk te dragen. Stad Gent neemt onmiddellijk ook nog andere maatregelen en wil de kistdragers beschermen tegen het andere uiterste: de veel te zware kisten van de hoogwaardigheidsbekleders. Hun kisten zijn bewerkt of versterkt met lood waardoor ze 'loodzwaar' wegen, haast onmogelijk om dragen. Gent neemt niet alleen het voortouw wat de kisten betreft ook wat begraven betreft zijn ze een pionier in die tijd. Ze stellen een minimumdiepte van het graf, vanaf nu geen honden of ongedierte meer die mits een beetje graafwerk tot bij het lijk geraken. Jammer voor hen, geen makkelijke maaltijd meer. Maar wel propere kerkhoven. Want kan je je het resultaat voorstellen van zo'n vreetpartij? Niet om aan te

zien. Her en der liggen lijken half bloot of verminkt of vind je een half stuk opgegeten been of arm... Geef toe, dit kan zo niet verder. Een lijk moet diep genoeg begraven zijn zodat het netjes onder de grond blijft. Andere steden zijn al snel gewonnen voor dit 'lumineus' idee en volgen het voorbeeld van Gent. De lijken dieper begraven krijgt veel navolg, maar toch is er geen sprake van algemene richtlijnen. Zo moet in Gent de put vijf voet diep zijn, de kist ligt dan drieënhalve voet diep onder de grond. In andere streken is de grafkuil slechts vier voet diep, en ligt de dode twee voet onder de aarde. Eén voet is net iets meer dan 30 centimeter, een grafkuil was dus tussen de 152 cm en 100 cm diep. Nu is dat 1 meter 80.

Maar ik wijk af. Graag wil ik je nog iets meer vertellen over de kisten, zoals nu heb je ze in alle prijsklassen en veel hangt af van de uitvoering. Je kan zo goedkoop en eenvoudig of zo buitensporig en duur gaan als je wilt. Hoe meer versieringen of handgeschilderd taferelen, hoe duurder. Daarnaast hangt er ook een prijskaartje vast aan de houtsoort waaruit de kist vervaardigd is. Eik wordt geïmporteerd en is dus duur, den en spar daarentegen zijn makkelijk te verkrijgen en zijn dus goedkoop. Bijna iedereen kan zich een houtenkist veroorloven. Maar wie hout zegt, zegt ook bomen. De opmars van de houtenkisten is al snel nefast voor de plaatselijke bossen. Bomen worden aan de lopende band gehakt en omgetoverd tot doodskisten. De ontbossing is alom. Zo kan het niet verder en de raad van Neurenberg grijpt in 1632 in. Ze legt het gebruik van doodskisten aan banden. Ze vinden het onnodig om zoveel hout te kappen. Gelijk

hebben ze natuurlijk. Maar enkel de gewone man is hiervan de dupe, de rijken gaan gewoon door met begraven in houten doodskisten, en in andere streken lapt ook het volk deze nieuwe wet aan de laarzen, want wat moet je anders aanvangen met het lijk? Zit je krap bij kas en kan je je geen kist permitteren dan kom je al een heel eind ver met vier planken. Drie planken worden aan elkaar getimmerd, de vierde wordt op de kist gelegd zoals een deksel maar dan zonder schroeven of penverbindingen dit om de kosten te drukken. Ben je heel arm dan wordt je lichaam in een doek of in stro gewikkeld of... in een trog gelegd, dit is de grote kuip waar men dagelijks het brood in kneedt. Erg, toch? Ik denk dat we ons allemaal kunnen vinden in een waardig en mooi afscheid nemen van iemand die ons na het hart ligt. Dat spiegelt zich onder andere af in het kiezen van de juiste kist of urn, de bloemen of bloemenkrans, het rouwkaartje met sprekende foto en gedicht, de juiste woorden tijdens de begrafenisplechtigheid, enzovoort. Maar waarom doen we dat nu? Je kan wel zeggen dat het is om de overledene een laatste eer te bewijzen. Maar is dat wel zo? Of gaan we nog een stapje verder? Betekent de dood van iemand de eindigheid van de band die je met elkaar hebt of moeten we het antwoord op al deze vragen eerder zoeken in de band die je op een andere manier blijft behouden? Een begrafenis is hoe dan ook een belangrijk overgangsrитуeel, je neemt afscheid van de fysieke nabijheid van iemand en - of je nu al dan niet gelooft in een hiernamaals - je behoudt een band: je koestert herinneringen, of je voelt dat de overledene met je mee

wandelt als een raadgever, beschermengel, gids of ... vul gerust zelf in.

Als we afscheid nemen van de fysieke nabijheid van een dierbare dan voelen velen van ons nog steeds verbonden. Soms voel je zelfs nog zijn aanwezigheid, zie je hem verschijnen in je dromen, onderscheid je zijn unieke contouren in een mensenmassa, praat hij tegen je, geeft hij je raad, enzovoort. Verschillende psychologen beschrijven dat als heel normaal tijdens het rouwproces. Het is 'nog niet kunnen loslaten dat hij of zij er niet meer is'... Maar, nemen we dit voor waar aan dan zijn deze hallucinaties niet meer dan een onderdeel van de pijn en het gemis. Kunnen we werkelijk zo zeker zijn van wat deze psychologen als wetenschappelijk onderbouwd proces van de rouw beschrijven? Hoe dan ook, de band met de overledene verdwijnt niet wanneer hij begraven of gecremeerd is. We willen vaak ook niets anders dan die band behouden en zoeken het zelfs op. De begrafenis wordt dan wel gezien als een overgangsritueel van leven naar dood of naar een andere manier van verder leven, de begraafplaats speelt daarin een bindende factor. Het is vaak de geliefde plaats om samen te zijn met je dierbare. Zittend op of naast zijn laatste rustplaats vraag je hem raad, hou je hem op de hoogte van de laatste nieuwtjes, stort je je hart uit, zeg je hoe erg je hem mist, leg je je hele ziel bloot ten aanzien van je dierbare, ... De band die je hebt behoud je. Enkel het fysieke lichaam houdt jullie gescheiden van elkaar. In vroegere tijden kwam dit zelfs nog meer tot uiting, want de levens van de levenden en die van de doden waren verweven met elkaar.

Van crematie tot begraven

Sommige culturen verkiezen crematie andere dan weer ter aarde bestelling. Wat het beste is, hangt natuurlijk volledig af van de eigen voorkeur en van de streek waar men leeft. Woon je bijvoorbeeld in een bos-arm gebied, zoals de joden, dan is er van crematie natuurlijk geen sprake en dit wegens praktische overwegingen. Er is namelijk geen hout voor handen om het lijk te verbranden. Is er veel hout, zoals bij de Kelten, dan behoort crematie tot de mogelijkheden. Cremeren of begraven, het doel is hetzelfde namelijk afscheid nemen van de fysieke nabijheid en de overledene een veilig vaarwel toewensen.

Al valt voor beide methoden wel iets te zeggen. Zo heeft cremeren een reinigende werking. De mogelijk aanwezige ziektekiemen worden samen met het lichaam verbrand. Vanuit ritueel oogpunt betekent cremeren ook de snelste manier om terug te keren naar moedearde, de schoot waar al het leven uit voortkomt. Bij begraven keert het lichaam in alle rust terug. En al is cremeren lange tijd de norm geweest, met de opkomst van het christendom komt daar verandering in. Laat ons eens terug keren in de tijd en de evolutie van dichterbij bekijken.

Geruime tijd na de dood van Jezus komt het idee van de wederopstanding. Een vereiste is dat je lichaam zo goed mogelijk bewaard is. Je hart zal weer kloppen, je benen zullen je weer dragen, je ogen zullen weer zien enzovoort. Is je lichaam gecremeerd en tot assen vergaan dan is er

natuurlijk geen sprake van het heropnemen van het leven. Dit is het gangbare verhaal dat de kerk ons honderden jaren voorschotelt. De werkelijke toedracht moeten we toch elders zoeken. De katholieke kerk ziet immers de Germanen als rivalen. Kost wat kost wil ze dit volk onderdrukken en uiteindelijk verwijderen. De Germanen staan een roemrijke en machtig geloof in spé in de weg. Macht delen zit er voor de kerk niet in, ze wil het alleenrecht en het monopolie van leven, rituelen, gedragsregels, en zelfs de dood. De kerk roeit stapsgewijs de Germaanse gebruiken uit en zet een voetje voor crematie, ze duldt enkel begravingen. Hun ritueel. Zo wordt de breuk met het oude geloof dat in Europa heerst steeds groter, het idee van de wederopstanding en het dus intact houden van het lichaam lijkt aan populariteit te winnen. Mensen willen terug komen en hechten steeds meer geloof aan de wederopstanding. Dit drijft de massa in de armen van de kerk, de doden begraven wordt steeds meer de norm. Begrijpelijk als je het bekijkt vanuit het standpunt van de kerk en het machtspelletje, toch vind ik het ook wel jammer, want lijkverbranding heeft ook wel iets moois ten tijde van de Germanen. Het idee leeft dat het dode lichaam magische levenskrachten bevat. En laat net dat iets zijn waar men in de volgende eeuw ook in gelooft... maar daarover straks meer in het stuk 'Mensenbeenderen als medicijnen.' Germanen waren niet gewonnen om lijken te begraven en gaven zich niet zomaar gewonnen. Er ging een hele strijd aan vooraf. Laat ons kijken hoe de kerk er toch in slaagde om dit Germaanse ritueel uit te roeien.

De eerste eeuwen na de dood van Jezus is het christendom een minderheidsgroep, ze zijn nog niet bij macht om het dodenritueel te veranderen, van crematie tot begraven dus. Dit gaat bij mondjesmaat. In het begin sluiten de christenen zich aan bij de plaatselijke gebruiken en staan niet weigerachtig tegenover cremeren, of dit laten ze niet openlijk blijken. Dit kunnen ze ook niet, ze zijn een minderheidsgroep die niet altijd even gewenst is en ze kunnen niet anders dan zich schikken naar de plaatselijke gebruiken. Althans wat de schone schijn betreft, want zelf willen ze niet gecremeerd worden. Ze willen hun lijken begraven, maar ze hebben een probleem. Ze bezitten niet veel land en hebben al snel af te rekenen met plaatsgebrek. Een lijk begraven vraagt al meer plaats dan een lijk cremeren. Na wat denkwerk richten ze hun pijlen naar ondergronds begraafplaatsen. Geen zo'n slecht idee, ze zijn goedkoop en veilig weggestopt voor represailles. En dan rest er de overledene niets anders meer dan te wachten op de komst van het Koninklijk Gods, namelijk tot de ziel en het lichaam uit de dood verrijst en de hemel binnentreedt.

In de tweede eeuw zijn er in de buurt van Rome al meer dan 60 catacomben, ze worden niet alleen gebruikt om lijken in te begraven ze dienen ook als schuilplaats voor de christenen tijdens de periodes van vervolging. In de aanwezige crypten, dit zijn de grotere grafkamers, vieren de christenen eucharistie en herdenken er hun doden, kortom de crypten doen ook dienst als kerkje. In 313 komt een einde aan de vervolging van de christenen, Keizer Constantijn de Grote en medekeizer Licinius vaardigen

gezamenlijk het edict van Milaan uit. Het christendom is nu officieel toegestaan als godsdienst binnen het rijk. Constantijns moeder is zelf christene en dat zal waarschijnlijk meegespeeld hebben om deze godsdienst te tolereren en toe te staan. Dit hele gebeuren zorgt ervoor dat het christendom eindelijk zijn vleugels kan spreiden en wint steeds meer terrein. En dat betekent dus ook dat hun invloed steeds groter wordt en bijgevolg ook hun macht. Ze kan steeds meer haar stempel drukken op het begrafenisritueel. Zeker in de achtste eeuw, dan komt begraven in een stroomversnelling terecht. Karel De Grote verbiedt -onder druk van de Kerk- in 785 het verbranden van lijken. Op dit Heidense gebruik staat zelfs de doodstraf. Men moet het ijzer smeden als het heet is, dacht de Kerk wellicht en ze drukt steeds meer haar stempel op de dood van de mensen, maar ook op het leven. Ze houdt er niet zo van als de massa zelf denkt. Via angst houdt de Kerk hen in het gareel. En hoe kan je dat beter doen dan met het Vagevuur. Een uitvinding in de twaalfde eeuw. Een fantastisch idee eigenlijk want wie is niet bang om eeuwig in de hel terecht te komen? Zondaren moeten er boeten vooraleer ze uiteindelijk in de hemel terecht kunnen. Via gebed, bedevaart of geld kunnen gelovigen aflaten kopen waarmee de tijdsduur in het vagevuur verkort wordt. Een verblijf in de eeuwig brandende hel is onomkeerbaar voor ongelovigen. Zo bindt de kerk steeds meer angstige goedgelovigen aan zich en vergroot haar macht. Het Vagevuur werd in het leven geroepen om de banden met de voorgaande tradities te verbreken: crematies. En de kerk gaat verder, want ook Lucifer, de goeie god vanuit het noorden die

leven met zich meedraagt, wordt omgedoopt tot Duivel. Alles wat naar vuur of crematie nijgt, krijgt door het idee van het vagevuur een bijzonder negatieve weerklank. Dit wordt alleen maar versterkt door het gebruik van brandstapels als onderdrukkingsmiddel of straf voor misdadigers, heksen en andersgelovigen. Toch verdwijnt crematie als begrafenisritueel niet helemaal. Soms doen zich noodsituaties voor waarbij lijkverbranding is toegestaan. Zoals in 1509. Venetië is geteisterd door de builenpest en omdat deze ziekte heel besmettelijk is, kiest men ervoor om de lijken te verbranden. Maar dat is zeer uitzonderlijk en noch cremeren noch het idee ervan worden onder normale omstandigheden getolereerd. Tot... beeldhouwers, schilders en andere kunstenaars urnen in hun kunstwerken verwerken. Het heeft iets mysterieus en spreekt aan. Urnen, al dan niet met sluier, is een symbool uit de klassieke Oudheid en staat gelijk voor de dood, rouw, het heengaan van een dierbare. Door urnen en het idee aan crematie in kunstwerken te gebruiken wordt de houding minder halsstarrig. Urnen worden stap voor stap weer getolereerd alsook het idee aan lijkverbranding. Maar het idee moet rijpen en het heeft nog een zeer lange weg te gaan. Het duurt zeker nog enkele honderden jaren vooraleer het debat terug is geopend. Vanuit wetenschappelijk, vrijzinnige en antiklerikale hoek wordt tijdens de tweede helft van de 19de eeuw gepleit voor crematies. Maar dan nog steeds is de kerk gekant tegen dit heidens gebruik. Wist je dat Multatuli in 1887 de allereerste gecremeerde Nederlander is? Omdat hij voorstander is van crematies krijgt hij in 1948 een monument van de Vereniging voor Facultatieve

Lijkverbranding². Ondanks de blijvende felle kritiek van de kerk wordt in 1930 uiteindelijk crematies wettelijk toegestaan en het duurt nog tot 1960 vooraleer de paus het verbod van crematie bij katholieken opgeeft³. Dit is na 12 eeuwen⁴! Maar begravingen blijven nog een tijdje populair tot het moment dat iedere provincie in 1980 een eigen crematorium bouwt, vanaf dan neemt het aantal lijkverbrandingen toe⁵.

² Is het Vlaams crematoriumbeleid achterhaald? Studiegebied Handelswetenschappen en bedrijfskunde, opleiding bachelor in de Journalistiek, academiejaar 2010-2011, Promotor: Mevrouw Gerti Wouters, auteur: Bert de Vriesse

Spiritualiteit, religiositeit en het begraven of cremeren van de overledene dierbare en het verband met de voortgezette banden. Master thesis klinische psychologie, universiteit Utrecht opleiding psychologie 2008-2009, Auteur L.P. Vonk. Begeleider DR.H.A.W. Schut, januari 2009

R.I.P. Aspecten van 200 jaar begrafenis cultuur in Vlaanderen, Tamara Ingels (red.), met bijdragen van Kris Coengrachts, Christop De Spiegeleer, Tamara Ingels, Marc Jacobs, Sharon Schepens, Jeffrey Tyssens en Patrick Van den Nieuwenhof. Uitgeverij: Academia Press 2015

De begraven stad, de verschuiving van begraafplaatsen in Rome in de late oudheid. Master thesis Ancient studies, universiteit niet gekend, 2013, Auteur Saskia Goudsmit, Begeleider Prof. dr. L.V. Rutgers Cappers Wim, *Vuurproef voor een grondrecht* uitgeverij Walburg Pers, Zutphen, 1999

